

Никола Лазих

АНТИСИСТЕМСКИ ПОКРЕТИ У СРБИЈИ КАО ИЛУЗИЈА ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА

**Анализа за време изборних година од 2014. до 2018:
Доста је било, Покрет слободних грађана, Бели - само
јакo, Не да(ви)мо Београд**

Сажетак

Нови покрети усмеравају своје поступке према цивилним властима и политичарима који имају моћ да реализују циљеве покрета, али често постоји сукоб између покрета и власти, односно између покрета и утврђеног друштва које власти представљају. Ти покрети верују да су *естаблишмент* политике пропале и да више не могу да представљају задовољавајућа решења за тешке политичке проблеме. Три најважнија приступа друштвених теорија препознају следеће концепте: концепт мобилизације ресурса и концепт структура политичких опортунитета и концепт фреминга (*framing*), односно оквира. Релативни успех побуне против естаблишмента зависи, у крајњој линији, од способности политичких актера да убеди потенцијалне присталице да они заиста стоје насупрот елита моћи, да нису део структуре елите моћи, да нису инсајдери. Успех покрета зависи од широког прихватања поруке, а прихватање поруке ће зависити од тога колико се она уклапа у перцепцију стварности или колико се добро перцепцијом може изманипулисати. Међутим у Србији се само на почетку чинило да ће ови нови покрети бити весници нових политичких трендова и новог светла у постојећи систем. Они су заправо профитирали само од слабљења одређених опозиционих

партија или синдиката, али кратког даха. Нису успели и нису могли да устроје сталну организацију и структуру, јединствено чланство и програм.

Кључне речи: антисистемски покрети, естаблишмент, политичке партије, институције, програм.

УВОД

Литература која се бави настанком и еволуцијом друштвених покрета изузетно је богата будући да се надограђивала у различитим временским раздобљима у складу са еволуцијом друштвених покрета. Не постоји њихова универзална и прецизна дефиниција, већ мноштво теоријских расправа различитих аутора који су се трудили да их што боље објасне. Како би се створила ширија слика треба обрадити теоријски оквир о друштвеним покретима, односно шири и ужи контекст. Затим треба дефинисати шта су антисистемски покрети, који су антисистемски покрети у Србији, како су организовани, како мотивишу своје присталице, да ли они могу бити јачи од релевантних партија, да ли су њихови падови готово извесни или се трансформишу у политичке партије. Разлог ове анализе јесте њихова све већа популарност у Европи, па се поставља питање њихове перспективе у Србији?

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Термин друштвени покрет међу првима је у ширу социолошку примену увео Лоренц фон Штајн, својом књигом *Историја друштвеног покрета у Француској од 1289. до наших дана*, а књига се појавила 1850. Термин *покрет* ушао је у социологију и политичку теорију XIX века највероватније под утицајем механике, а од тада до данас реч покрет се у друштвеним наукама по правилу употребљава у комбинацији са различитим атрибутима, од чега битно зависе садржај, ниво општости, опсег и значење овог појма. (Павловић 2009).

Ботомор дефинише друштвени покрет као заједничко настојање да се у друштву коме покрет припада изведу

(поспеше) или спрече промене. (Павловић 2009). Класичне дефиниције о друштвеним покретима дали су Чарлс Тили и Синди Тероу: „Друштвени покрет састоји се у непрекидном изазову носиоцима власти у име популације која живи под њиховом јурисдикцијом, и то тако што стално изнова јавно демонстрира бројност те популације, њену преданост, њено јединство и њену вредност. Друштвени покрети су и облици колективног супротстављања који полазе од заједничких сврха и друштвене солидарности, у непрекидној интеракцији са елитама, опонентима и властима.“ (Димитријевић 2014). За Тилија и Тероуа друштвени покрети нису групе већ типови колективног делања, да се ради о акцијама супротстављања, да је политика друштвених покрета борбена и интерактивна како унутар покрета, тако и изван њега. Ова два аутора тврде да се друштвени покрет бори да успостави правду за одређену популацију у одређеној области живота, тиме се акција представља као одговор на стање које се дефинише као нелегитимно, а друштвени покрети се виде као контекстуализовани датим околностима, тј. да тип акције зависи од проблема на који они реагују. (Димитријевић 2014).

Вукашин Павловић даје дефиницију друштвених покрета: „Друштвени покрет је колективна, јавна, добороволна, масовна, мање или више спонтана акција људи која израста из незадовољених потреба, изражава одређене сукобе интереса, покреће решавање значајних друштвених питања и стреми мањим или већим друштвеним променама.“ (Павловић 2009)

Блумер каже да своју мотивациону снагу покрет извлачи из незадовољства постојећим начином живота и жељама и надама о новим могућностима живљења. (Павловић 2009). Агнеш Хелер тврди да је нужан услов који треба да испуне покрети да би уопште били делотворни у томе да треба да израстају из одређеног система потреба. Незадовољене или делимично задовољене потребе појављују се тако истовремено и као најснажнија мотивациона снага окупљања и друштвеног ангажовања маса. (Павловић 2009).

Нови друштвени покрети постају изазов за политичке партије. Пораст вредности индивидуализма повећао је сумњу у хијерархијске организације контролисане од стране елита,

као што су политичке партије. Протести, друштвени покрети, смањење партијског чланства и политички скептицизам пореметили су традиционалне форме и довели до нових модела грађанске партиципације. Све више људи сада узима за озбиљно демократске идеале и очекују да политички систем живи према овим идеалима. У модерним друштвима главни актери и носиоци друштвених промена, или бар њихови иницијатори, постају друштвени покрети. (Орловић 2015). У прилог томе, Бајме каже да сваки нови друштвени расцеп, свака нова *famille spirituelle*, по правилу су проистекли из неког друштвеног покрета. То ствара опасност да се у кризи странака сваки нови друштвени покрет протумачи сувише помодно, као да свака странка није била производ неке прошле кризе, те да се – због благих промена правила игре и начелних потреса – подцјени абсорпцијска способност страначког састава. Нови друштвени покрети, као форме неконвенцијалне партиципације придају већи значај разним мањинама. Придобивање већина повезано је са уступцима разним друштвеним групама. Нови друштвени покрети супротстављају се странкама с мање радикалном алтернативом него раније, јер су улоге у политичком понашању појединаца сада диференцираније. (Орловић 2015).

Нови покрети усмеравају своје поступке према цивилним властима и политичарима који имају моћ да реализују циљеве покрета, али често постоји сукоб између покрета и власти, односно између покрета и утврђеног друштва које власти представљају. Ти покрети верују да су естаблишмент политике пропале и да више не могу да представљају задовољавајућа решења за тешке политичке проблеме. (Salomon 1986).

У контексту јаког јавног политичког незадовољства, неки политички актери сматрају да је предност да се храни овакав став у политичке сврхе, кроз дискурсе антиестаблишмента, а литература нуди разне концепте, као што су антипартизам, антипартијска политика, анитестаблишмент политику, па чак и популизам, који могу да опишу овај феномен. Упркос терминолошкој разноликости, сви ови приступи тврде да елите моћи нису у могућности или не желе да представљају обичне грађане, они се баве специфичним реторичким позивом, покушавајући да добију подршку путем дискурса нас против њих, насупрот целокупној класи људи који користе власт. Оно

што се назива политиком против естаблишмента односи се на реторичку привлачност која је у супротности са елитом, а терминологија се не мора ограничити у политичкој сфери, антиестаблишмент обухвата и политику опозиције онима који користе власт. (Barr 2009).

Антиестаблишмент покрети нису антидемократски и антикапиталистички, имају дозу популизма, њихово делање усмерено је против свих претходних конфигурација владајуће елите (иако у неким случајевима, заговорници нове политике против естаблишмента, могу бити или су били део естаблишмента). Доминација антиестаблишментског става око идеологија у политичким пројектима може бити подлога за тумачење тих *најчистијих* популистичких партија, с обзиром на то да су оне потпуно неометане идеолошким ограничењима и могу рећи гласачима оно што они желе да чују (и можда још важније, да им не кажу оно што они не желе да чују). Они нуде да *квадрат замени круг* повећањем животног стандарда, очување западњачке орјентисаности, заустављајући радикално понашање и борећи се са корупцијом – сви они задаци у којима је претходни естаблишмент омануо. Главне теме њихових порука су спречавање корупције, побољшање саосећајности и промовисање економског развоја. (Ucen 2007).

Приметна је разлика у степену противљења политичким елитама. Ако је противљење усмерено не само на владајуће елите већ и политички система у целини онда је реч о нелојалној опозицији. Ово је радикалнији облик противљења елити који представља нелојалну опозицију. Насупрот томе, лојална опозиција може понудити боља решења од актуелне владе и жели само њену смену, али не и урушавање читавог политичког система. Антиестаблишмент покрети су смештени негде између лојалне и нелојалне опозиције, нешто попут полу-лојалне опозиције. Релативни успех побуне против естаблишмента зависи, у крајњој линији, од способности политичких актера да убеди потенцијалне присталице да они заиста стоје насупрот елита моћи, да нису део структуре елите моћи, да нису инсајдери. Успех покрета зависи од широког прихватања поруке, а прихватање поруке ће зависити од тога колико се она уклапа у перцепцију стварности или колико се добро перцепцијом може изманипулисати. (Barr 2009).

Када говоримо о популистима, на пример, успех њихових пројеката зависи од распрострањености и прихватљивости система нарације или јединственог идеолошког уређења политичких и друштвених чињеница. Де ла Тор каже да грађани морају сагледати мајнхамовски дискурс популиста као сагледавање реалности. Успех обраћања зависи делом и од особе која прима поруку. Лична харизма може много тога да уради у придобијању присталица, и чак да помогне политичарима да превазиђу недостатке између изговорених порука и стварности. Ова дискусија наглашава значај дискурса за политику антиестаблишмента: не зависи изричито од реалности већ од конструисања *нас против њих*, за разумевање друштвеног конфликта. (Barr 2009). Кас Мад (Cas Mudde) описује популизам као идеологију која друштво дели на две хомогене и супротстављене стране, односно поштен народ против корумпираних политичара, при томе да политика треба да буде израз опште воље народа. (Mudde 2004)

АНАЛИЗА

Што се тиче антисистемских покрета у Србији важно је обратити пажњу на следећа питања: Како је изгледао друштвени, односно политички контекст у коме покрет настаје? Која је организациона структура покрета? Који су циљеви и мобилизаторске стратегије покрета? Како изгледају облици протеста? Како изгледа однос између потенцијалних или стварних савезника покрета? Која је идеолошка позадина покрета? Какво је интерно тумачење проблема покрета, односно какав је и на чему је заснован колективни идентитет покрета? (Томић 2009).

Влада у којој је био Саша Радуловић је састављена 2012. године након дугогодишње власти Демократске странке, која је претрпела пораз и отишла у опозицију. Нову Владу саставља бивши коалициони партнер демократа Ивица Дачић са *Српском напредном странком*, а на неке министарске позиције долазе тзв. *стручне нестраначке личности*. Убрзо се показује да те личности не могу да функционишу у страначкој хијерархији, пад Владе је био близу, а нови парламентарни избори су били на помолу. Министар привреде у Влади Ивице Дачића, Саша

Радуловић је крајем јануара 2014. године поднео оставку због *неспровођења економских реформи за које се залагао*, које се пре свега односе на измене *Закона о раду*, а изазвале су општу полемику у јавности, као и протесте радника и синдиката. Убрзо након тога, са истомишљеницима оснива покрет *Доста је било – Рестарт*. (Влић 2014). На основу тога се већ може закључити да покрет оснива неколицина људи која је била део владајуће елите – *естаблишмента*, која се након одређеног времена учешћа у власти повлачи и бори против исте. Организациону структуру чине: председништво, одбор оснивача, статутарна комисија, статутарна комисија, надзорни одбор, генерални секретар, главни одбор. Поред основне организационе структуре постоји и шест регионалних одбора: Београд, Војводина, Шумадија, Западна Србија, Јужна Србија и Источна Србија, не чијем чечу се налазе председници одбора и координатори одбора. (Доста је било ДЈБ н.д.)

Тај покрет прокламује основна начела свог програма да су странка пристожних људи. Наводе да је њихов циљ Србија у којој се радо и лепо живи. Србија по мери њених грађана. Става су да је Србији потребан систем, владавина права, независне институције система и одговорни лидери. (ДЈБ н.д.) Само из овог дела се може закључити да покрет жели да окупи широке масе, незадовољне постојећим системом, жели да мобилише грађане апелом за бољи и сигурнији живот, апелом за стварање новог и праведнијег система. Он жели да се дистанцира од свих постојећих политичких партија и пружи нешто ново. Почиње своју интернет кампању говорећи о свакодневним друштвеним проблемима и нефункционалности државних институција. У првим годинама од свог оснивања није организовао никакве значајне протесте и скупове, већ је своје присталице углавном придобијао путем друштвених мрежа (Facebook i Twiter) као и преко You Tube Channel-а и званичне интренет странице. У програмским начелима су општа места: људска права и слободе, правна сигурност, независно и транспарентно правосуђе, транспарентност, позитивна селекција, одговорност и ред, слободни медији, хумано друштво и одговорна држава, тржишна привреда и реформа политичких институција У одељку који постоји на званичној интернет страници покрета прокламоване су колективне вредности покрета и на чему

је заснован колективни идентитет покрета где наводе да култура постигнућа одликује оне организације у којима људи постављају изазовне, али достижне циљеве. Она настаје тамо где је већина људи и лидера слободна, заинтересована и кадра да оствари захтеван резултат. Става су и да њих систем подржава и награђује, а ка успеху их воде личне вредности и уверења, а када се особе природно окренуте постигнућу затекну у систему који их спутава, напуштају га (под условом да могу). Те тиме закључују да зато људи напуштају Србију... Покрет *Доста је било* је организација, како истичу, окренута постигнућу, растућа група појединаца заинтересованих и кадрних да остваре захтеван задатак који смо ставили пред себе. (ДЈБ н.д.) „Ставили смо систем вредности, принципа и понашања да нас у томе води јер верујемо у то да је поштовање принципа моћ. Наш сан је Србија у којој се радо и лепо ради и живи... Наш циљ је систем у ком влада ред и иста правила важе за све... Ми верујемо у интегритет и упорност, одговорност, отвореност, хуманост, извесност и изузетност...“ (ДЈБ н.д.)

Покрет *Доста је било* 2014. године одлучио је да учествује на парламентарним изборима. Своје присталице придобија на конструкцији *ми против њих*, истицањем једниствености и презира према свим постојећим политичким опцијама. У свом обраћању они криве читав естблишмент у свим њиховим делањима од промене режима, неморанло понашање и лошу владу. На тим изборима, покрет је освојио 2,09% од броја бирача који су гласали и није ушао у Парламент. (РИК н.д.). Више успеха су имали у урбаним срединама, што су из покрета објашњавали притиском власти на медије са националном фреквенцијом, који су најкоришћеније средство у руралним срединама. (ДЈБ н.д.). Две године касније на паламентарним изборима осваја 6,02% од броја бирача који су гласали, односно 16 посланичких места. (РИК н.д.). Овај резултат је остварио захваљујући изванредној интернет кампањи са истим обећањима и порукама, али овога пута са много више времена за промоцију. Додатно је добио на популарности због неорганизованости опозиционих странака које не нуде ништа ново и другачије.

Празан простор који је настао због неуједињене/неудружене опозиције и дефицитом нових лидера био је

повољан да се појави неко нови на политичкој сцени. Пред председничке изборе 2017. године, настаје *Покрет слободних грађана*, на челу са бившим омбудсманом Сашом Јанковићем, потписом 100 интелектуалаца. (Покрет слободних грађана ПСГ н.д.) Организациону структуру покрета чине: Скупштина, Председништво, Извршни одбор, Политички савет, Савет организација, Велики одбор и Омладинска организација.

За непостојање потпуног програма *Покрета слободних грађана*, на званичној интернет страници је написано да су „одолели лаком решењу да неколико људи за дан или два напише тај папир, желимо програм који ће чланови покрета и друштва доживљавати својим, јер ће њихов и бити. До њега се долази на начин за који се залажемо да се и државна политика, градски програми, тако доносе и воде – партиципативно, дакле уз континуирано учешће свих група којих се тиче.“ (ПСГ н.д.). У Статуту стоји да програмски документ Председништво доноси у консултацијама са чланством и широм јавношћу. Те консултације обављају се кроз дебате које Покрет организује. Одељак на званичној интернет страници који се зове *Манифест слободе и правде* сажето приказује опште циљеве овог покрета. Крећу са стандардним фратама као и *Доста је било*, истичу да је њихов циљ је боља Србија... те полазе од „чињенице да су у Србији данас узурпирани или сасвим обеснажене институције система и демократске установе друштва – од парламента и медија, преко судства и структура силе, до цивилног сектора и универзитета. Један лични режим ставио их је себи под ноге у демонској тежњи да над читавим животом заједнице има апсолутну контролу. Наше друштво све више добија одлике *прљавог друштва*. Уместо демократског духа царује дух фаланге. Мафија и држава иду руку под руку. Газе се цивилизацијске вредности, владајуће елите без последица крше законе и устав, дискредитује се јавни морал, банализује се јавност, подстиче се политичко варварство. Актуелна ревизија историје на штету оног што је било напредно настаје на тој основи. Иако тако и беневоолентан однос према ратним злочинима и ратним злочинцима...” (ПСГ н.д.) *Покрет слободних грађана* наводи и да је решен је да са другима који су спремни на исти напор учини крај овоме *погубном кретању* и од дбацују и политички опортунизам и равнодушност, не само

као практичну колаборацију са режимом него и као људски пораз. Смена ове власти за њих је прелазни циљ. Коначни циљ је *боља Србија*. (ПСГ н.д.). Све то опед даје један неубедљиви, неафирмативни и неконкретни тон читавом програму. Покрет наглашава да жели да гради Србију као: „грађанску државу у којој је човек највиши интерес; демократску државу; социјално одговорну државу; институционалну државу; државу чија се економија заснива на технолошком развоју и стручним кадровима; просвећену државу; европску државу, еколошки одговорну државу.“ (ПСГ н.д.)

Вредности и циљеве деле у три групе. Прва група циљева покрета тиче се постизања универзалних, цивилизацијских вредности и правила, оних које би се (узалуд) очекивало да се у 21. веку у Европи подразумевају: људска слобода, друштво грађана, а не поданика; слободе и права човека су највиша вредност коју је држава дужна да штити и гарантује; фер и слободни избори, слобода медија; владавина права, правна држава и правна сигурност; подела власти; друштвена разноликост, солидарност и толеранција уз поштовање различитости и спречавање једноумља; остваривање индивидуалних и колективних права националних мањина; онемогућавање било којој политичкој странци да непосредно врши власт или је потчини себи; отвореност, транспарентност и одговорност државне власти; независност судства и контролних органа, сузбијање криминала и корупције (посебно унутар државе); заштита животне околине. Другу групу циљева, оних који се, пре свега тичу човека, чине: враћање образовања, културе, науке са листе за одстрел на пиједестал поштовања, угледа и, најбитније – утицаја; лустрација, одговорност за обављање јавног посла; друштвена солидарност, родна равноправност; заштита рањивих група – деце, жена, старих, особа са инвалидитетом; осигуравање перспективе младима; достојанствена старост за све. Трећа група циљева квалификује ближу природу, конкретније особине друштва у којем желимо да живимо и обезбедимо другима да живе, имајући у виду наше специфичности и изазове који проистичу из погубне, политички шизофрене власти. (ПСГ н.д.)

Председник *Покрета слободних грађана*, Саша Јанковић, након неколико месеци одлучио је да се кандидује

за председника Србије 2017. године, истакавши да је кандидат грађана, а не опозиције иако га је подржала *Демократска странка*. Кампања је трајала кратко, а теме у кампањи су биле у складу са прокламованим циљевима и вредностима *Покрета слободних грађана*. Неколико одржаних митинга (најмногочулнији у Београду), гостовања на телевизији и неколико креативних ТВ спотова. Остварио је резултат 16,36% гласова од броја бирача који су гласали и био другопласирани кандидат. (РИК н.д.)

Анализом садржаја на званичним интернет страницама покрета *Доста је било* и *Покрета слободних грађана*, њиховим друштвеним мрежама, као и темама у кампањи може се закључити да су то два слична антиестаблишмент покрета који се на сличан начин супротстављају владајућој елити стварајући дистинкцију *ми против њих*. Програмски оквири имају скоро идентичне циљеве који су изразито против постојећег система, за бољи живот свих грађана. Међутим они су веровали да је њихово упориште тзв. *грађанска Србија* и већи градови. Но, резултати су показали другачије. Може се још и закључити да су *Доста је било* и *Покрет слободних грађана* настали као покрети само из финансијских разлога, јер је теже и скупље било основати политичку партију, како би узели учешће на изборима и борили се за власт. (Цвејић 2016)

Пред локалне изборе у Младеновцу појавила се фиктивна политичка странка Сарму пробо ниси на челу са фиктивним ликом Љубишом Прелетачевићем Белим (Луком Максимовићем) која је од сатириричног снимка *кампање* You Tube-у и Facebook-у одлучила да учествује на локалним изборима као група грађана *Бели – само јак*. На тим изборима освојила је 21,1% од броја бирача који су гласали, односно 13 мандата у локалној скупштини и тиме постала друга по јачини одборничка група (прва је СНС са 29 мандата и апсолутном већином) оставивши иза себе све остале политичке странке. (ОИК н.д.). Организациона структура овог покрета не постоји. Овај грађански покрет основали су „некомпромитовани људи са циљем да се боре против тиранске, корумпиране, клептоманске власти и назадног система.“ (Danas 2016) Циљ који има јесте борба која се огледа у стимулацији грађана, рушењу апатије и уверења да од појединца ништа не зависи. Покрет треба

да освежи и прошири основну идеју, односно да банализује српског политичара и политичку сцену. (Данас 2016). Након огромне популарности на Фацебооку-у и подршке грађана, Лука Максимовић алијас Љубиша Прелетачевић се кандидује на председничким изборима 2017. године, осваја 9,43% од броја бирача који су изашли на изборе, позиционира се на треће место и иза себе оставља Вука Јеремића са скоро дупло мање гласова, Шешеља, Обрадовића, Радуловића итд. (РИК н.д.) У ширењу овог популистичког антисистемског покрета *Бели* - само јако важну улогу има *изванредни појединац*, Лука Максимовић алијас Љубиша Прелетачевић, који води *сасвим обичне људе*. Стога популистичке вође не припадају етаблираним странкама и политичкој елити, већ су својеврсни *аутсајдери* који манифестују захтеве народа и у јавности се понашају као његови гласноговорници. (Мустапић и Хрстић 2016.). Помпа око предаје потписа за кандидатуру Луке Максимовића настала је када су поједини чланови Републичке изборне комисије хтели да оспоре кандидатуру. (Н1 2016). Та вест је одјекнула у свим медијима, што је могло би се рећи допринело његовом рејтингу. Од тада постоје теорије завере да је то управо урадила владајућа елита како би кандидат покрета *Бели* - само јако стекао предност над опозицијом.

Томић поред многих приступа теорији друштвених покрета истиче три најважнија: Концепт мобилизације ресурса, концепт структура политичких опортунитета и концепт фреминга (*framing*). Структуре политичких опортунитета можемо дефинисати као релативно конзистентне иако не нужно формалне, ограничене или трајне на одређену националну државу, они шаљу сигнале политичким или друштвеним актерима, који их обесхрабрују или охрабрују да користе своје ресурсе којим би стварали друштвене покрете. Концепт структуре политичких опортунитета је карактеристичан за недемократска, неразвијена друштва у којима се покрети на све начине боре како би се формирали и остварили свој циљ. Концепт мобилизације ресурса настанак и развој друштвеног покрета оцењује у односу на спремност организација тих покрета да употребе сопствене ресурсе (време, новац, квалификације) или ресурсе из свог непосредног окружења (права партиципације, медији, интернет) у сврхе

покрета. Интерпретација проблема друштвеног покрета се не садржи из сабраних индивидуалних ставова, већ се генерише на основу интеракције у самом покрету. На основу тог процеса дефинишу се заједнички циљеви, иако појединци, односно вође тих покрета, могу имати кључну улогу. Најприближнији овом концепту јесу *Доста је било* и *Покрет слободних грађана*. (Томић 2009).

Концепт *фрејминга* појашњава како се *фрејмови*, односно оквири, конструишу и комбинују, те како се уз помоћ њих у друштвеним опажају друштвени проблеми и творе стратегије за решавање. Процес фрејминга садржи три дела: дијагностички фрејминг, затим прогностички фрејминг и на крају мотивациони фрејминг. Први садржи одређивање и формулисање одређеног проблема, где се дефинише узрок проблема и где се именује кривац. Прогностички фрејминг артикулише сва могућа решења и након тога мотивациони фрејминг упућује позив на заједничку акцију. (Томић 2009).

Један такав, локални антиестаблишмент покрет (иницијатива) који је настао процесом фрејминга јесте *Не да(ви)мо Београд*. Основан је 2015. године, а његов циљ је реформа и критика постојећег система политичког система кроз укључивање грађана у развој свог окружења и транспарентност. (Ташковић 2015). Иницијално су настали због незадовољства уговором *Београд на води* када су и организовали свој први протест приликом свечаног потписивања уговора. Њихов заштитни, сада већ препознатљи знак јесте жута патка за коју истичу да је симбол преваре. (Михајловић 2015)

Основна јединица рада иницијативе, у првој фази развоја организационе структуре јесу радне групе, тематске и оперативне. Оперативне радне групе имају за циљ одржавање свакодневног функционисања *Не да(ви)мо Београд* у областима као што су финансије, односи са медијима, интерна комуникација, право и процедуре, протестне акције итд. Оперативне групе дефинишу функционалне формате рада сваке од група. Тематске групе чине главни форум на коме се дефинишу, предлажу и спроводе политике иницијативе. Одлуке о формирању и престанку радних група доноси координационо тело. Координационо тело је главни орган одлучивања, које на

предлог радних група и усваја све стратешки битне одлуке. Чине га по два представника сваке од радних група, оперативних и тематских, а у будуће и представници територијалних радних група. Координационо тело може укинути постојеће и формирати нове радне групе, као и по потреби извршне органе, који немају слободу одлучивања о важним стварима, већ само извршну улогу. (Не да(ви)мо Београд НДБГ н.д.)

Не да(ви)мо Београд окупља организације и појединце заинтересоване за урбане и културне политике, одрживи развој града, правично коришћење заједничких ресурса и укључивање грађана у развој свог окружења. Иницијатива окупља људе различитих профила, занимања и уверења, окупљених око заједничког циља: да се заустави деградација и пљачкање Београда у име мегаломанских и архитектонских пројеката, пре свега *Београд на води*, као и одузимања делова Београда ради приватних интереса нетранспарентних актера. (НДБГ н.д.)

Програм *Не да(ви)мо Београд* залаже се за начело демократског управљања градом, тј. да промену стварају удружени грађани. Он садржи све сфере које би требало једна градска управа да има, а обухвата: финансије, јавна предузећа, градске инспекције, саобраћај, урбанизам, просторе града, становање, рад, родна равноправност, култура, образовање, вртићи, отпад, вода, бука, ваздух, здравство, спорт и животиње. Од вредности, као најважнију, издвајају сувереност грађана, затим политику по мери грађана (брига о јавним добрима, уређивање институционалног оквира, одговорна власт), праведно друштво (егалитарно друштво, основне потребе, солидарност). (НДБГ н.д.)

Мете и политике отпора усмерне су ка *богаћењу и партијачењу* - спрега новца и партијске припадности, као основ друштвеног напредовања и присвајања ресурса; политика приватизације свега која сиромашу људе и ствара превелике социјалне разлике, спречава грађане да користе ресурсе за заједничке потребе и властито усавршавање; *злоупотреба институција* - употреба институција у приватне и партијске сврхе, селективна примена правила или извржавање правила и процедура, а поготово процедура за укључивање грађана

у доношење одлука; скривена политика (арканска политика) - централизовани и непрозирни процеси одлучивања, тајни уговори, утеривање страха, блаћење у јавности; *некажњиво насиље и криминал* - посебно државно и политичко насиље; *професионално и морално некредитблини актери у политици и институцијама; узурпација и монополизација јавности* - наметање тема, интерпретација, и одсуство критичких расправа у медијима и јавности; *незауздана бахатост, агресивност, лагање и неодговорност.* (НДБГ н.д.)

Иницијатива делује примарно у Београду, али проблематизује и штетне националне законе и политике, као и међународне уговоре, будући да сви они утичу на квалитет живота сваког грађанина. (НДБГ н.д.). Узели су учешће на изборима за одборнике Скупштине града Београда 2018. године са носиоцем листе Ксенијом Радовановић, а кампању су почели изложбом Предрага Кораксића Коракса испред Скупштине града. (Н1). Кампања је била најзаступљенија на друштвеним мрежама, свакодневним акцијама у граду и константној интеракцији са грађанима, а урађено је и неколико живописних спотова који су такође емитовани на друштвеним мрежама. (НДБГ н.д.) Освојили су 3, 44% гласова од бирача који су гласали и нису ушли у Скупштину града Београда. (ГИК БГ н.д.)

На локалним изборима у Београду учествовао је Лука Максимовић, алијас Љубиша Прелетачевић Бели, који је иступио самостално, а покрет *Бели - само јако*, оградио се од подршке, Покрет слободних грађана је изашао на изборе у коалицији са *Народном странком* Вука Јеремића и групом грађана Драгана Ђиласа, под називом *Драган Ђилас – Београд одлучује људи побеђују*, док је Доста је било изненадио коалицијом са *Дверима*.

Релативно добар резултат је остварио само *Покрет слободних грађана*, а остали су остали испод цензуса. Међутим тај резултат дели са коалиционим партнерима па се права слика подршке не може у потпуности видети. Тако Саша Јанковић из ових избора излази као *најјачи међу слабима* (DW н.д.). Лош резултат Доста је било можемо тумачити кроз лошу коалицију са *Дверима* које су конзервативне, које у први план

истичу колективне вредности, које су против ЕУ и западних вредности, а имају и другачију визију промене система. (Двери н.д.) Једина тачка спајања ова два коалициона партнера јесте опозиција *Српској напредној странци*, постојећем систему и естаблишменту.

На основу наведеног може се закључити да је већина антиестаблишмент покрета лоше прошла на изборима и дематовала тврдње активисте покрета *Не да(ви)мо Београд Луке Кнежевића Стрике* да је *грађанима очигледно да традиционалне политичке партије и професионални политичари не заступају њихове интересе*. Оповргнута је и тврдња да српски политички систем позитивно реагује на европске трендове. Политичке партије и постојећи лидери су и даље далеко моћнији од нових покрета, антиестаблишмет покрета, али да свакако нису имуни на све критике који им ти покрети упућују. Добра страна оваквих покрета јесте што указују на неки друштвени проблем када политичка елита жели да га заобиђе или заташка.

Након овако лоших резултата на локалним изборима у Београду (3, 89% гласова од бирача који су гласали), сви чланови Председништва *Доста је било*, председник Саша Радловић, заменица председника Мирослава Миленовић, потпредседник Душан Павловић, потпредседница Јасмина Николић и потпредседник Александар Стевановић су поднели оставку као и чланство и руководство широм Србије. Ништа боље стање није ни у *Покрету слободних грађана*. Из покрета су иступили носиоци кампање и грађански активисти, као и организације попут *Локалног фронта* из Краљева. (Н1 н.д.)

ЗАКЉУЧАК

На основу наведеног може се закључити да је већина антисистемских покрета лоше прошла на изборима и дематовала тврдње активисте покрета *Не да(ви)мо Београд Луке Кнежевића* да је *грађанима очигледно да традиционалне политичке партије и професионални политичари не заступају њихове интересе*. Оповргнута је и тврдња да српски политички систем позитивно реагује на европске трендове. Политичке партије и постојећи лидери су и даље далеко моћнији од нових

покрета, антиестаблишмент покрета, али да свакако нису имуни на све критике који им ти покрети упућују. Добра страна оваквих покрета јесте што указују на неки друштвени проблем када политичка елита жели да га заобиђе или заташка.

Доста је било и *Покрет слободних грађана* су покрети у који су покушали да промене српску политику, али је политика променила њих. Љубиша Прелетечевевић Бели је био само отелотворење једног *аутсајдера* и популисте који је био популаран у једном изборном циклусу и нестао са политичке и друштвене сцене. Политичке партије и њихови лидери су и даље неприкосновени креатори политике. *Не да(ви) мо Београд* се чинило да и даље има перспективу грађанске критике друштва и доносиоца политичких одлука, указујући на пропусте и лоше одлуке, међутим и њих обузима *иста болест* која је обузела и ова два горе поменута покрета.

Можда се чинило да ће ови нови покрети бити весници нових политичких трендова и новог светла у постојећи систем. Може се рећи да су они профитирали само од слабљења одређених опозиционих партија или синдиката, али кратког даха. Нису успели и нису могли да устроје сталну организацију и структуру, јединствено чланство и програм. Пливали су на таласима актуелности, илузије да постају покрети широких маса и незадовољства, а исто тако бледе пред новим изазовима петаблираних политичких партија. Покушали су да буду побуњеници система и стожери револуционарних промена који сами не могу спровести и остали само илузија политичких партија.

РЕФЕРЕНЦЕ

Градска изборна комисија града Београда. 18. 06. 2019. <https://www.beograd.rs/cir/gradska-vlast/1582009-gradska-izbor-na-komisija/>

Двери. 19. 06. 2019. <https://dveri.rs/program>

Димитријевић Нена. 2014. „Друштвени покрети – ко чини народ“. *Пешичаник*. 31. 5. 2018. <https://pescanik.net/drustveni-pokreti-ko-cini-narod/>, последњи пут приступљено године.

Доста је било. 16. 06. 2019. <https://dostajebilo.rs/>

„Министар Саша Радуловић поднео оставку“, *Blic* 16. 06. 2019. <https://www.blic.rs/vesti/politika/ministar-sasa-radulovic-podneo-ostavku/0dvtps6>

Михајловић, 2015. „Уговор о Београду на води открива велику превару“. *Слободна Европа*, 19. 06. 2019. <https://www.slobodnaevropa.org/a/ugovor-o-beogradu-na-vodi-otkriva-veliku-prevaru/27260571.html>, приступљено: године.

Мустапић, Марко. Хрстић, Иван. 2016. „Популизам у Хрватској између идеологије и политичког стила темељне одреднице предизборне реторике предсједничкога кандидата Ивана Вилибора Синчића у зборнику Језик, идеологија и сјећање у савременом контексту“. У *Идентитет-Културе-Језици*, ур. Шарац Ивица, 63-82 Мостар: Филозофски факултет Свеучилишта у Мостару

Не да(ви)мо Београд. 19. 06. 2019. <https://nedavimobeograd.rs/program/>

Општинска изборна комисија градске општине Младеновац. 18. 06. 2019. <https://www.mladenovac.rs/>

Орловић Славиша, 2015. *Партије и партијски системи*, Београд: Универзитет у Београду Факултет политичких наука

Павловић Вукашин, 2009. *Друштвени покрети и промене*, Београд: ЈП Службени гласник и ЈП Завод за уџбенике

Покрета слободних грађана. 17. 06. 2019. <https://pokret-slobodnih.rs/>

Републичка изборна комисија. 16. 06. 2019. <https://www.rik.parlament.gov.rs/>

Стојиљковић Зоран, 2014. *Политичка социологија савременог друштва*, Београд: Завод за уџбенике

Ташковић, 2015. „Звиждуци и препуцавања због потписивања уговора Београд на води“. *Blic*. 19. 06. 2019. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/zvizduci-i-prepucavanje-protest-zbog-potpisivanja-ugovora-beograd-na-vodi/8frnv65>

Томић Ђорђе, 2009. „Друштвени покрети: Питања, појмови, теорије и методе“. У *Друштво у покрету: Нови друштвени покрети у Југославији од 1968. до данас*, ур. Томић Ђорђе, Атанацковић Петар, 12-27, Нови Сад: Цензура.

Цвејић, 2016. Партија кошта шест милиона, покрет неколико хиљада, *Danas*, 19. 06. 2019. <https://www.danas.rs/politika/partija-kosta-sest-miliona-pokret-nekoliko-hiljada/>

Barr R. Robert, 2009. *POPULISTS, OUTSIDERS AND ANTI-ESTABLISHMENT POLITICS*, Fredericksburg: University of Mary Washington

Deutsche Welle, 2017. „Сумње у оног којег смо чекали“, 19. 06. 2019. <http://amp.dw.com/sr/sumnje-u-onog-kojeg-smo-%C4%8Dekali/a-41511682>

Mudde Cas, 2004. *The Populist Zeitgeist*, Government Opposition, Cambridge.

N1, 2017. Бивши посланици ДЈБ региструју удружење Покрет Центра, 20. 06. 2019. <http://rs.n1info.com/a388997/Vesti/Bivsi-poslanici-DJB-registruju-udruzenje-Pokret-Centra.html>

Salomon Kim, 1986. *The Peace Movement - An Anti-Establishment Movement*, Lund: University of Lund, Department of History

Ucen Peter, Parties, 2007. *Populism, and Anti-Establishment Politics in East Central Europe*, Baltimore: SAIS Review of International Affairs, Johns Hopkins University Press.

Nikola Lazic

**ANTI-SYSTEM MOVEMENTS IN SERBIA AS AN
ILLUSION OF POLITICAL PARTIES**

**Analysis during the election years from 2014 to 2018:
Dosta je bilo, Pokret slobodnih građana, Beli - samo jako,
Ne da(vi)mo Beograd**

Resume

New movements direct their actions towards civilian authorities and politicians who have the power to realize the goals of the movement, but there is often a conflict between the movement and the government, that is, between the movement and the established society that the authorities represent. These movements believe that political establishment has failed and that they can no longer represent satisfactory solutions to demanding political problems. The three most important approaches of social theories recognize the following concepts: the concept of resource mobilization and the concept of structures of political opportunities and the concept of framing. The relative success of the revolt against the establishment ultimately depends on the ability of political actors to convince potential supporters that they really stand against the power elite, and that they are not part of the power elite structure or some kind of insiders. The success of a movement depends on the broad acceptance of the message, and the acceptance of the message will depend on how well it fits into the perception of reality or how well the perception can be manipulated. However, only at the beginning, it seemed in Serbia that these new movements would be heralds of new political trends and a new light into the existing system. They actually profited only from the weakening of certain opposition parties or unions, but short-lived. They failed and could not establish a permanent organization and structure, a single membership and program.

Keywords: anti-system movements, establishment, political parties, institutions, program.

* Овај рад је примљен 02. јуна 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 15. септембра 2020. године.